

ERNST & YOUNG AS
Postboks 1156 Sentrum
0107 OSLO

Vår referanse
23/9948
Deres referanse

29.11.2024

Tilsynsrapport - vedtak

1 Innledning

Finanstilsynet gjennomførte tilsyn hos Ernst & Young AS (revisjonsselskapet) i perioden 23. oktober til 3. november 2023. Finanstilsynet sendte foreløpig tilsynsrapport med varsel om vedtak i brev 12. juni 2024. Revisjonsselskapets ga tilsvaret i brev 1. oktober 2024.

I to av de revisjonsoppdragene som ble gjennomgått under tilsynet, ble det avdekket overtredelser av revisorloven som gir grunnlag for å ilegge revisjonsselskapet overtredelsesgebyr. Tilsynet avdekket også manglende etterlevelse av hvitvaskingsloven, blant annet på områder der Finanstilsynet tidligere har kritisert revisjonsselskapet for mangelfull etterlevelse. Overtredelsene gir grunnlag for å ilegge revisjonsselskapet overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven.

2 Vedtak om overtredelsesgebyr og videre oppfølging av revisjonsvirksomheten

2.1 Vedtak om overtredelsesgebyr etter revisorloven

Finanstilsynet ilegger Ernst & Young AS et overtredelsesgebyr på kroner 5 000 000 (femmillioner kroner). Hjemmelen er revisorloven § 14-5.

2.2 Vedtak om overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven

Finanstilsynet ilegger Ernst & Young AS et overtredelsesgebyr på kroner 3 000 000 (tre millioner kroner). Hjemmelen er hvitvaskingsloven § 49.

3 Innholdet i denne tilsynsrapporten

Punkt 4 - Nærmere om tilsynet

Punkt 5 - Oppdrag A

Punkt 6 - Oppdrag B

Punkt 7 - Oppdrag C

Punkt 8 - Omtale av overtredelsesgebyr etter revisorloven

Punkt 9 - Overtredelser av hvitvaskingsloven

Punkt 10 - Omtale av overtredelsesgebyret etter hvitvaskingsloven

4 Nærmere om tilsynet

Tilsynet inngår i Finanstilsynets periodiske kvalitetskontroll med revisjonsselskap som reviderer foretak av allmenn interesse, som skal finne sted minst hvert tredje år, se revisorloven § 12-1 og revisjonsforordningen artikkel 26 nr. 2. De periodiske tilsynene skal dekke revisjonsselskapets organisering, rutineopplegg og internkontroll. Kontroll av om revisjonsoppdragene gjennomføres i samsvar med revisorloven og god revisjonsskikk, baseres på stikkprøver. I dette tilsynet ble tre oppdrag gjennomgått.

Revisor har en sentral rolle i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking og terrorfinansiering. Det er derfor viktig at revisjonsselskapet, dets oppdragsansvarlige revisorer og andre ansatte kjenner til og ivaretar pliktene etter hvitvaskingslovgivningen, herunder plikten til å vurdere risikoen for at den reviderte kan være involvert i hvitvasking eller terrorfinansiering enten direkte eller indirekte. Det ble foretatt tre stikkprøver for å teste revisjonsselskapets internkontroll på hvitvaskingsområdet og ni stikkprøver for å teste om revisjonsselskapets rutiner for oppfyllelse av hvitvaskingsloven i utførelsen av enkeltoppdrag virker etter sin hensikt, herunder blir etterlevet.

5 Oppdrag A

5.1 Oppsummering

Den reviderte er børsnotert og dermed foretak av allmenn interesse. Revisjonsselskapet har vært valgt revisor for konsernet siden [REDACTED]. Tilsynet omfattet revisjonen av konsolideringen og presentasjonen av konsernets finansielle informasjon i årsregnskapet for 2022, og revisjonen av inntektene i et datterselskap. Konsernregnskapet viser at inntektene i 2022 fra dette datterselskapet var om lag [REDACTED] milliarder kroner, noe som utgjorde i overkant av en [REDACTED] av konsernets inntekter. Det er utpekt samme oppdragsansvarlig revisor for konsernrevisjonen og for revisjonen av datterselskapet.

Finanstilsynet har ingen vesentlige merknader til revisjonen av konsolideringsprosessen. Finanstilsynets kommentarer gjelder i sin helhet inntektsrevisjonen i datterselskapet.

Den reviderte har to hovedkategorier av inntektsstrømmer. Den ene er knyttet til verdien av prosjekter (tilvirkningskontrakter) og utgjør den største andelen av inntektene på om lag [REDACTED] milliarder kroner. Inntektsføringen av disse kontraktene er knyttet til ferdigstillelsesgraden. Den andre inntektsstrømmen er knyttet til inntekter fra salg av komponenter og servicetjenester (leveransekontrakter) og utgjør om lag [REDACTED] milliarder kroner. For leveransekontraktene er det overgangen av risiko og kontroll fra den reviderte til kundene som er avgjørende for inntektsføringen. Hvilket tidspunkt dette er, vil avhenge av de inngåtte leveringsbetingelsene. Begge inntektsstrømmene ligger langt over revisors fastsatte vesentlighetsgrense for datterselskapet.

I revisors dokumenterte kartlegging av inntektsprosessene er det kort slått fast at det er to ulike inntektsstrømmer i datterselskapet, men beskrivelsen av inntektsstrømmene dekker bare tilvirkningskontraktene. Revisor har revidert inntektene som om det var én populasjon til tross for at inntektsføringskriteriene er forskjellig for de to inntektsstrømmene og derfor krever ulik revisjonsmessig tilnærming. Den manglende kartleggingen av de ulike inntektsføringskriteriene i de to inntektsprosessene har fått betydelige konsekvenser for gjennomføringen av inntektsrevisjonen. Revisor har benyttet et standard oppsett i form av referat fra møter med den reviderte for å dokumentere sin gjennomgang av prosjektene. Møtereferatene viser ikke hvordan den revidertes egne modeller, beregninger og vurderinger av ferdigstillelsesgrad er utfordret. En beskrivelse av prosjektet og henvisning til en rekke ulike ressurspersoner fra den reviderte som har vært samtidig til stede i møtene med revisor, gir ikke hensiktsmessige revisjonsbevis knyttet til de påstandene som revisor har trukket frem i sin risikovurdering. Det standard oppsettet er laget med tanke på tilvirkningskontrakter, men er benyttet også for leveransekontraktene. Når revisor også for

leveransekontraktene oppgir et tall for ferdigstillingsgrad, uten dokumentasjon for at overføring av risiko og kontroll har skjedd, har ikke revisor revisjonsbevis for denne delen av datterselskapets inntekter.

Revisor har valgt en revisjonsmessig tilnærming som innebærer at det skal bygges på interne kontroller hos den reviderte. Revisors beskrivelse av de kontrollene revisor har identifisert som relevante for å redusere risikofaktorene på påstandsnivå, er mangelfulle. Blant annet fremkommer det ikke av kontrollbeskrivelsene hvem som gjør hva, når og hvordan det bevises at kontrollen er utført.

Revisors test av den interne kontrollen fremstår i realiteten som substanstesting. Revisjonsdokumentasjonen viser ikke en bevissthet rundt bruken av populasjoner og utvalgsstørrelser, og det mangler begrunnelse for hvorfor utvalgsstørrelsene er tilstrekkelig.

Ovennevnte innebærer at det ikke foreligger tilstrekkelige revisjonsbevis for de regnskapsførte inntektene, verken for tilvirkningskontraktene eller for leveransekontraktene.

Oppdragsansvarlig revisor har ikke ivaretatt de oppgavene og det ansvaret som tilligger denne rollen på en forsvarlig måte og i samsvar med revisorloven. Dette ansvaret gjelder uavhengig av om det benyttes medarbeidere.

Finanstilsynet fremhever at det som er vurdert er utført revisjon. Om de regnskapsførte inntektene er feil, er ikke vurdert og Finanstilsynet er ikke kjent med forhold som kan indikere dette.

Finanstilsynet har vurdert de synspunktene revisjonsselskapet har gitt uttrykk for i tilsvaret. Det har også vært et møte for å klargjøre enkelte av anførselene nærmere. De synspunktene som har kommet frem i tilsvaret og i møtet, har ikke endret Finanstilsynets syn på revisjonen av inntektene.

5.2 Kartlegging av kontrollmiljø, inntektsstrømmene, risikovurderinger og revisjonsmessig angrepsvinkel

I note til datterselskapets årsregnskap er inntektsføringsprinsipper beskrevet som følger:

Tilvirkningskontrakter, betegnet som "percentage of completion" (POC), utgjør det vesentligste av foretakets driftsinntekter med om lag ■■■ milliarder kroner, mens leveransekontraktene er betegnet som "point in time-leveranser" (PIT) og utgjør om lag ■■■ milliarder kroner. Begge hovedkategoriene av inntektsstrømmer er langt over revisors vesentlighetsgrense.

I revisjonsberetningen for konsernet har revisor beskrevet inntektsføring av ■■■ som en av de mest betydningsfulle anslåtte risikoene for vesentlig feilinformasjon (KAM), se

revisjonsforordningen artikkel 10 og revisorloven § 12-1. Konsernrevisor har gjort komponentrevisor oppmerksom på denne KAM-en i sin instruks for konsernrapporteringen.

Revisjonsdokumentasjonens beskrivelse av inntektsprosessen dekker POC-kontraktene og fastslår innledningsvis at *"majoriteten av selskapets inntekter er tilknyttet prosjektgjennomføring"*, uten omtale av relative størrelser eller hva inntektene består av. Videre fremkommer det at *"[p]rinsipp for inntektsføring følger over tid eller på gitt tidspunkt. Ferdiggraden følger 1) Antall enheter produsert ("units produced"), 2) Påløpt kost ("cost incurred"), 3) Timer, eller annet (eksempelvis fakturering)."*

Til tross for at PIT-kontraktene er vesentlige, har ikke revisor kartlagt prosessen for denne inntektsstrømmen. Revisor har heller ikke omtalt vesentlige kriterier for inntektsføringen, inkludert leveringsbetingelser som er avgjørende for når risiko og kontroll har gått over til kjøper.

I risikovurderingen for inntektene fra POC-kontraktene har revisor vurdert risikoen for vesentlige feil til å være "minimal" for påstandene fullstendighet, gyldighet og for rettigheter og forpliktelser. For påstanden måling ("Measurement"), er risiko vurdert som lav. På grunn av risikoen for misligheter i inntektsføringen er det i tillegg knyttet særskilt risiko til målepåstanden for "currency hedging of future cash flows" og "project related accounting, including provisions".

Revisor har valgt test av kontroller som revisjonsmessig angrepsvinkel, der enkelte av testene er gjennomført som såkalt "dual purpose"-testing, der kontroll- og substanstesting gjøres samtidig.

Datterselskapet har én avdeling som revisor har valgt å behandle særskilt. Avdelingen står for en beskjeden andel av den totale omsetningen, men inntektene er likevel betydelig større enn den fastsatte vesentlighetsgrensen. For inntektene knyttet til denne avdelingen har revisor vurdert risikoen for vesentlige feil som moderat når det gjelder påstandene fullstendighet og gyldighet, mens risikoen er høy for påstanden måling. Vurdering av særskilt risiko er den samme for denne avdelingen som for datterselskapet for øvrig. For avdelingen har revisor valgt substanstesting alene som revisjonsmessig angrepsvinkel. Revisjonsdokumentasjonen inneholder ingen forklaring på valget av annen revisjonsmessig tilnærming.

Datterselskapets virksomhet er fordelt på flere divisjoner og geografiske lokasjoner med en felles regnskapsavdeling. Hver enkelt divisjon har egen økonomisjef, kontrollere og prosjektledere. Det benyttes ulike kontrakter, både i de ulike divisjonene og innenfor samme divisjon. Revisjonsdokumentasjonen for 2022 inneholder foretakets rutinebeskrivelser fra 2017, påført et stempel med teksten: *"EY 2020: ingen vesentlige oppdateringer (bekreftet av selskapet) og fil videreføres for revisjon av 2020."*

Revisjonsdokumentasjonen viser ikke at revisor har vurdert de ulike kontrollmiljøene og hvilken betydning dette har for oppdeling i populasjoner og underpopulasjoner for revisjonsformål.

Finanstilsynet mener at manglene i revisors kartlegging og risikovurdering av inntektsstrømmene for PIT og kontrollmiljøet er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd og ISA 315 punktene 19b, 21 og 28-32 og ISA 330. Som følge av den mangelfulle kartleggingen har revisor uriktig revidert inntektene som én populasjon. Manglene har fått vesentlig betydning for revisjonen og overtredelsen er grov.

5.3 Revisjonsbevis for inntektene

5.3.1 Hovedpopulasjonen (kontrolltesting/dual-purpose)

For hovedpopulasjonen, det vil si andre inntekter enn inntektene fra den særskilte avdelingen i datterselskapet, har revisor valgt å teste den revidertes kontroller for å underbygge konklusjonene i revisjonsberetningen.

Revisjonsdokumentasjonen beskriver ikke datterselskapets kontroller på en måte som viser hvem som gjør hva, hvorfor kontrollhandlingene gir sikkerhet for de identifiserte risikoene som skal dekkes inn på påstandsnivå og heller ikke hvordan det bevises at kontrollen er utført.

For enkelte av kontrollene er revisors testing beskrevet som såkalt "dual purpose"-testing, som innebærer at revisor innhenter substansbevis sammen med bevisene fra kontrolltestingen. I oppsummeringen av risikovurderingen kommer det frem at revisor har identifisert [REDACTED] kontroller som er relevante for regnskapspåstanden "Measurement/Valuation" og at [REDACTED] av disse kontrollene inngår i revisors testing.

Basert på revisjonsselskapets metodikk, ble det valgt ut [REDACTED] prosjekter for videre testing. Testingen er gjennomført ved at revisor har avholdt møter der prosjektene er gjennomgått med økonomidirektør (i noen av møtene), økonomisjefer fra de respektive divisjonene, kontrollere, prosjektledere og representanter fra regnskapsavdelingen. Møtene dekker [REDACTED] prosjekter, fordelt på [REDACTED] POC-prosjekter og [REDACTED] PIT-prosjekter. Gjennomgangen er dokumentert etter den samme malen for alle divisjonene, og bærer preg av å være referat fra møtene revisor har hatt med representantene fra foretaket. Prosjektene er beskrevet, men punktet "[v]urdering/beregning av ferdiggraden" stort sett gjennomgående er fylt ut med en kort faktabeskrivelse av hva ferdigstilleelsesgraden er oppgitt til i prosent. Revisjonsdokumentasjon viser ikke at revisor har utfordret den reviderte på sentrale estimater eller hvilke konkrete kontrollhandlinger den reviderte har gjennomført for å kvalitetssikre ferdigstilleelsesgraden. Revisor har heller ikke utført andre revisjonshandlinger for å verifisere ferdigstilleelsesgraden. Dette innebærer at revisor ikke har utført revisjonen med tilstrekkelig profesjonell skepsis.

Det fremkommer av den dokumenterte revisjonsplanen at den kontrollen som skjer i de enkelte divisjonene, i form av de månedlige prosjektstatusmøtene som nevnt foran, ikke skal testes. Under tilsynet opplyste revisor at det ikke er riktig, og at den kontrollen som statusmøtene innebærer er viktig for revisors konklusjoner. Revisor har imidlertid ikke selv deltatt i noen av disse månedlige prosjektstatusmøtene og har heller ikke innhentet eller påsett eventuelle referater fra prosjektstatusmøtene. Revisor har imidlertid selv initiert egne møter for prosjektgjennomgang med den reviderte hvor revisor har fastsatt agenda og ledet møtene. Under tilsynet betegnet revisor disse møtene som "reperformance". Revisors egeninitierte møter oppfyller ikke kravene for "reperformance". I tilsvaret er det anført at de månedlige prosjektstatusmøtene ikke er en kontroll som er testet av revisor.

En av de identifiserte kontrollene er [REDACTED] av årets nye kontrakter. Finanstilsynets gjennomgang viste at det var i alt [REDACTED] nye prosjekter i 2022, uten at dette fremkom i revisors vurdering av populasjonen. Blant de [REDACTED] prosjektene som er omtalt foran, er [REDACTED] kontrakter nye. Revisor har ikke definert "nye kontrakter" som en egen testpopulasjon. I revisjonsdokumentasjonen er det henvisning til de egeninitierte møtene for prosjektgjennomgang uten begrunnelse for hvorfor det er tilstrekkelig å avgrense utvalget til tre nye prosjekter i sin gjennomgang. I revisjonsdokumentasjonen står det at nye kontrakter skal testes hvis de er av "vesentlige størrelser". I revisjonsdokumentasjonen er revisors handling beskrevet slik: "Test at det foreligger sjekklister (handover meeting) og signert [REDACTED] i fbm tilbud." Handlingen er dokumentert med en henvisning til referatene fra de egeninitierte møtene for prosjektgjennomgang. Revisjonsdokumentasjonen har ingen nærmere beskrivelse av hva kontrollen innebærer eller hvordan revisor har testet denne kontrollen. Det fremkommer blant annet ikke om denne kontrollen innebærer at den reviderte har kompetente ressurser som kan ta

stilling til kriteriene i kontraktene og betydningen for inntektsføringen, herunder skillet mellom tilvirkningskontrakter POC-prosjekter og leveransekontraktene (PIT). Referatet fra gjennomgangen av disse [redacted] prosjektene sier ikke noe om sjekklister fra [redacted] eller signert [redacted]. Referatene inneholder heller ikke informasjon om kontrollhandlinger på gyldighetspåstanden. Til tross for at revisor har lagt opp til signatur av kontrakter som en kontrolltest er det ikke testet at de er signert. I sin dokumentasjon skriver revisor at “[d]ette blir ved behov gjort i forbindelse med prosjektgjennomgang HC og YE.”

Den aktuelle regnskapsstandarden for driftsinntekter fra kontrakter med kunder er IFRS 15. Det foreligger et udatert memo utarbeidet i forbindelse med datterselskapets rapportering til konsern om datterselskapets IFRS 15-sjekklister. Det fremkommer av memoet at IFRS 15 har vært et tema i prosjektgjennomgang i divisjonene. I memoet er det vist til [redacted] sjekklister som er arkivert som et vedlegg i revisjonsfilen under “PF (2018) PBC IFRS 15 sjekklister for prosjekter”. Vedlegget med sjekklister er datert [redacted] februar 2021. Revisjonsdokumentasjonen viser ikke hvilken betydning sjekklister har for revisjonen av regnskapet for 2022. Det fremgår for øvrig ikke hvem som har fylt ut sjekklister og dermed ikke om innholdet er kvalitetssikret av en kompetent ressurs. Sjekklister er heller ikke datert og signert. Selv om kommentarfeltene skal fylles ut, mangler det gjennomgående kommentarer til kryssene som er satt. Avsnittet “Summary” er som oftest ikke fullført med en konklusjon om inntektsføringen skal skje basert på ferdigstillingsgrad eller overføring av risiko og kontroll. Revisjonsdokumentasjonen for 2022 inneholder [redacted] IFRS 15 sjekklister, i tillegg til de [redacted] som er omtalt ovenfor. Dateringer i revisjonsdokumentasjonen indikerer at revisor har sett på disse for regnskapsåret 2022. For [redacted] av disse er “Summary” fylt ut og det er gitt kommentarer til avkryssingene. Sjekklister har de samme svakhetene som nevnt foran. Det fremkommer ikke av revisjonsdokumentasjonen om innhentingen av sjekklister er ledd i en kontrolltest eller en substanstest. Det fremgår heller ikke hva populasjonen er eller hvor stort utvalg som må testes for å få tilfredsstillende sikkerhet.

Kontrollen betegnet som: [redacted] er relevant for påstanden “Measurement/Valuation” (måling). I revisjonsdokumentasjonen er revisors test av kontrollen betegnet som en “dual-purpose”-test, og at den skal “gjennomgås for alle nye prosjekter som gjennomgås ifm prosjektgjennomgangen”. Kontrollbeskrivelsen er mangelfull og fremstår i realiteten som en substanshandling. Også for denne testen er det vist til de egeninitierte møtene for prosjektgjennomgang, uten at det fremkommer av referatene hvordan kontrollen konkret er testet. Dokumentasjonen av kontrollen mangler en angivelse av hvor stor populasjonen av nye prosjekter var i 2022 og hvor stort utvalget må være for at det skal foreligge tilstrekkelige revisjonsbevis for en påstand som det er knyttet særskilt risiko til. De [redacted] som inngikk i revisors utvalg for prosjektgjennomgang er ikke tilstrekkelig.

Kontrollen betegnet som [redacted] er relevant for påstanden “Measurement/Valuation” (måling). Revisor har beskrevet datterselskapets kontroll som: [redacted]. I revisjonsdokumentasjonen er revisors test av kontrollen betegnet som en “dual-purpose”-test. Kontrollbeskrivelsen er mangelfull og fremstår i realiteten som en substanshandling. Heller ikke for denne testen er populasjonen kvantifisert, og revisor har ikke begrunnet hvorfor et utvalg på [redacted] bilag anses tilstrekkelig verken for test av kontroller eller substans. For flere av de [redacted] bilagene revisor har testet fremkommer det ikke om faktura er godkjent. Likevel har revisor konkludert med at “kostnader belastet prosjekt ikke avdekket kontrollavvik og vi vurderer at rutiner knyttet til fordeling av kostnader på prosjekter fungerer på en tilfredsstillende måte.”

Kontrollen betegnet som [redacted] er relevant for påstanden “Measurement/Valuation” (måling). Revisors kontrollbeskrivelse er [redacted].

Kontrollbeskrivelsen er mangelfull og beskriver ikke hva den revidertes kontroll egentlig er. Navnet på kontrollen indikerer at revisor bare har til hensikt å vurdere prosjekter som benytter kostnader og timer som målemetode, men har ikke dokumentert noe om hva populasjonen er. Revisor har

heller ikke dokumentert hvorfor utvalget på "minst 2 prosjekter" gir tilstrekkelig revisjonsbevis. Revisjonsdokumentasjonen viser til referatene fra revisors gjennomgang av de [REDAKERT] prosjektene uten å være konkret på hvilke prosjekter som er gjennomgått med tanke på denne spesifikke kontrollen.

Kontrollen betegnet som [REDAKERT] er relevant for påstanden "Measurement/Valuation" (måling). Revisors kontrollbeskrivelse er: [REDAKERT] Kontrollbeskrivelsen er mangelfull og beskriver blant annet ikke hva som kontrolleres. Revisor har ikke definert hva som er populasjonen eventuelt populasjonene. Revisor har ikke begrunnet utvalget, og det fremkommer ikke om utvalget dekker alle divisjoner, alle prosjekter, alle prosjektledere og alle [REDAKERT]-ledere for de to månedene som er valgt ut. Prosjektstatusarkene er ikke signert verken av prosjektleder eller [REDAKERT]-leder som en bekreftelse på de kontrollene de har utført. At kontrollen er utført fremgår ikke av referatene fra prosjektgjennomgangene.

Kriteriene for inntektsføring av PIT-leveranser skiller seg vesentlig fra POC-kontrakter. For PIT-leveransene vil de avtalte leveringsbetingelsene vise overgang av risiko og kontroll og være det sentrale grunnlaget for inntektsføringen. Som nevnt innledningsvis har ikke revisor kartlagt hvilke leveringsbetingelser som gjelder for PIT-kontrakter i datterselskapet. [REDAKERT] av revisors prosjektreferater gjelder PIT-leveransene. Ingen av disse er tydelige på om den revidertes kontroll konkret handler om overføring av risiko og kontroll eller at revisor har utfordret den reviderte på dokumentasjon og vurderinger rundt overgangen av risiko og kontroll. Som nevnt foran er dokumentasjonen av alle prosjektgjennomgangene likeartet, uavhengig av prosjekttype. Dette innebærer at det også for PIT-leveransene bare er angitt en ferdigstillelsesgrad uten at sentrale forhold som leveringsbetingelser er nevnt. Det er heller ikke dokumentert noen begrunnelse for hvorfor det valgte antallet er et tilstrekkelig utvalg for å kunne konkludere på PIT-inntektene.

Til tross for at revisor i arbeidspapiret "UA10 inntekter – revisjon av prosjekter" fremhever at påløpte timer er en viktig del av beregningen av ferdigstillelsesgraden, har ikke revisor utført de planlagte revisjonshandlingene på området. For ytterligere å styrke revisjonen av fremdriftsmålene i prosjektene, har revisor valgt å teste timepriser i arbeidspapiret "UA 20.30 Substantiv analyse av Timepris". Revisjonsdokumentasjonen viser ikke at revisor har vurdert verken egnetheten av substanshandlingen eller evaluert påliteligheten av dataene som ligger til grunn for en forventning, i samsvar med ISA 520 punkt 5 bokstav (a) og (b). Revisor har heller ikke utarbeidet en forventning om registrerte beløp eller forholdstall som kreves etter ISA 520 bokstav (c) og har ikke fastsatt hvor store avvik mellom registrerte beløp og forventede verdier som kan aksepteres uten videre undersøkelse, se ISA 520 bokstav (d). Revisor har hentet inn oppdaterte timepriser for 2022 fra den reviderte, men har ikke innarbeidet timeprisene for 2022 i sitt analysedokument, med unntak for én av divisjonene. Revisor har ikke kommentert eller innhentet forklaring på hvorfor tallene fra denne divisjonen ikke er endret fra 2021 til 2022. I arbeidspapiret "B34.100" viser revisor til den analytiske substanshandlingen under punkt "1.7 Management override of controls" for å dekke den identifiserte mislighetsrisikoen på inntektsområdet.

Revisors manglende test av internkontroll og mangelfulle substanshandlinger innebærer at revisor ikke har tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for inntektene. Forholdet er overtredelse av revisorloven § 9-4 tredje og fjerde ledd og ISA 500 punkt 6, ISA 520 og ISA 530. Overtredelsen er grov.

5.4 Særskilt avdeling i datterselskapet (substans testing)

Revisor har basert på vesentlighet og avdelingens kontrollmiljø valgt å revidere inntektene fra en særskilt avdeling i datterselskapet som en egen testpopulasjon. Revisor har konkludert med revisjonsbevisene utelukkende skal hentes inn fra substans testing.

Substanstesting PIT-inntekter

Avdelingen gjennomfører vedlikeholdsprosjekter med årlige honorarer som i hovedsak periodiseres månedlig. Dokumentasjonen viser at det er utført avstemming av spesifisering mot hovedbokskonto som gjelder forskudd mot kunder og leverte, men ikke fakturerte tjenester. Det er ikke utført revisjonshandlinger av inntektene utover dette.

Substanshandlinger POC-inntekter

I 2022 har avdelingen hatt ■■■ prosjekter som alle er vurdert etter løpende avregning. Også her har revisor gjort avstemmingene av forskudd fra kundene og levering av tjenester som ikke er fakturert på balansetidspunktet. Revisor har også hentet inn kundens prosjektspesifisering som viser total kontraktssum på omtrent ■■■ millioner kroner, hvorav omtrent ■■■ millioner kroner er inntektsført i 2022. Revisor har kontrollsummert denne spesifiseringen.

I revisors beskrivelser av POC-inntektene vises det til ett konkret prosjekt som er ferdigstilt og to konkrete prosjekter med avsetninger. Disse prosjektene inngår ikke i prosjektspesifiseringen. Beskrivelsene omtaler sum reserver for 2020 og 2021 og fremstår derfor som en videreføring fra tidligere år.

Revisor har også lagt ved en systemgenerert rapport som inkluderer alle de ■■■ omtalte prosjektene, men det finnes ingen bevis for at revisor har gjort konkrete revisjonshandlinger på denne rapporten. Det er heller ikke dokumentert at revisor har forsikret seg om at dataene i den systemgenererte rapporten er fullstendige og nøyaktige.

Det er ikke dokumentert gjennomgang av signerte POC-kontrakter for å underbygge påstanden om gyldige inntekter. Revisjonsdokumentasjonen viser ikke om revisor, for et utvalg prosjekter basert på risikovurderingen, har utfordret prosjektleder på for eksempel ferdigstillelsesgraden. Det er ikke dokumentert handlinger som kan underbygge om beregningen av selvkost er nøyaktig som grunnlag for innregning av timer. Revisor har ikke gjort stikkprøvekontroller på påløpte kostnader i prosjektene, blant annet for å forsikre seg om at kostnadene er gyldige og allokert til riktig prosjekt.

Revisors mangelfulle substanshandlinger innebærer at det ikke foreligger tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for inntektene fra den særskilte avdelingen i datterselskapet. Forholdet er overtredelse av revisorloven § 9-4 tredje ledd og ISA 500 punkt 6 og ISA 530. Overtredelse er grov.

5.5 Oppdragsansvarlig revisors involvering

Den som utpekes som oppdragsansvarlig revisor skal være aktivt involvert i oppdragsutførelsen og sette av tilstrekkelig tid og ressurser til å utføre oppgavene på en forsvarlig måte. Revisjonsdokumentasjonen viser at oppdragsansvarlig revisor har deltatt på flere møter med den reviderte der prosjektene ble gjennomgått. Revisjonsdokumentasjonen viser ikke at oppdragsansvarlig har kvalitetssikret/gjennomført review av noen arbeidspapirer på inntektsområdet. Til tross for at det er knyttet særskilt risiko til målepåstanden (mislighetsrisiko) og at prosjektinntekter er såkalt KAM i revisjonsberetningen for konsernet, har ikke oppdragsansvarlig kvalitetssikret arbeidspapirene som er ment å dokumentere de relevante revisjonshandlingene.

Tatt i betraktning de avdekkede overtredelsene av revisorloven § 9-4 tredje ledd er revisors manglende involvering brudd på plikter fastsatt i revisorloven § 9-3 andre ledd. Pliktbruddet er grovt.

6 Oppdrag B

Den reviderte er en bank og dermed et foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet kontrollerte de sentrale områdene i revisjonen.

Foretaket har utkontraktert sentrale IT-systemer. Revisor har innhentet en ISAE-3402 rapport (om kontroller hos en serviceorganisasjon) fra tjenesteleverandørens revisor. Revisors dokumenterte vurdering av rapporten er mangelfull, både når det gjelder vurderingen av tilstrekkeligheten og hensiktsmessigheten av de handlingene som er beskrevet i rapporten, revisors vurdering av resultatet av handlingene, og revisors oppfølging av resultatene, i samsvar med det som kreves etter revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 402 punkt 17 d.

Finanstilsynet var avhengig av betydelig bistand fra revisor for å forstå hvilke revisjonshandlinger som er gjennomført, hvordan rapporten ble vurdert, og resultatet av arbeidet. Dokumentasjonen oppfyller ikke kravene i revisorloven § 9-9 første ledd og revisorloven § 9-4 tredje ledd se ISA 230 punkt 8.

7 Oppdrag C

7.1 Oppsummering

Den reviderte er en stiftelse. Revisjonsselskapet ble valgt som revisor i [redacted] 2023 for årsregnskapet 2022. Stiftelsens forrige revisor fratradte [redacted] november 2022. Stiftelsens formål er hjelp til lokalsamfunn som rammes av katastrofer og at fattige mennesker skal få tilgang til grunnleggende tjenester. Stiftelsen samler inn midler fra en rekke givere som utdeles til en [redacted] og som revideres av et britisk revisjonsselskap. Innsamlet beløp utgjør om lag [redacted] kroner per år.

Stiftelsen avla regnskap for 2022 den [redacted] oktober 2023 og revisor avga normalberetning datert [redacted] oktober 2023. Regnskapet manglet underskrifter, som først ble innhentet 3. november 2023. Revisor avla ny revisjonsberetning [redacted] desember 2023.

Finanstilsynets kontroll av oppdraget avdekket overtredelser både av revisorloven og revisjonsselskapets interne retningslinjer og rutiner. Betydningen av informasjon fra stiftelsens forrige revisor er ikke vurdert eller håndtert i akseptvurderingen. Kontakten mellom revisor og stiftelsen ble ivaretatt av en ledende ansatt i organisasjonen i [redacted]

I tillegg til mangelfull akseptvurdering, avdekket Finanstilsynet overtredelser i revisjonsutførelsen. Revisor har ikke vurdert og håndtert risikoen for ledelsens overstyring av kontroller i samsvar med kravene som gjelder for dette. Det foreligger ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for driftskostnader eller driftsinntekter. Stiftelsen endret prinsipp for inntektsføring i årsregnskapet for 2022 uten at revisor har vurdert denne endringen, og heller ikke betydningen for sammenligning med årsregnskapet for 2021.

Stiftelsesloven har regler om forvaltning og utdeling av stiftelsens midler, og pålegger også revisor særskilte plikter. Revisor har brukt standard revisjonsberetning for stiftelser. Standarden inneholder en bekreftelse av at utdelingen av midler er i samsvar med lov, stiftelsens formål og vedtektene for øvrig. Revisjonsdokumentasjonen inneholder ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis til å underbygge denne konklusjonen i revisjonsberetningen.

Til tross for enkelte elektroniske spor i revisjonsfilen, framgår det ikke at oppdragsansvarlig revisor har vært tilstrekkelig involvert i revisjonen.

Revisjonsselskapet hadde i sitt tilsvar enkelte kommentarer til Finanstilsynets syn på revisjonsutførelsen, som ikke endrer Finanstilsynets konklusjon.

7.2 Mangelfull akseptvurdering

Kontakten mellom revisor og stiftelsen skjedde med en ledende ansatt i en [REDAKTERT] som den norske stiftelsen samarbeidet med. Organisasjonen i [REDAKTERT] revideres av et britisk revisjonsselskap.

I dokumentasjon for akseptvurderingen er det vist til kontakt med forrige revisor. Blant annet fremkommer det i e-postkorrespondanse [REDAKTERT] desember 2022 at forrige revisor har gjort oppmerksom på at årsregnskapet for 2021 ble avlagt for sent, og at det fremkommer av revisjonsberetningen for 2021 at den endelige bruken av de innsamlede midlene ikke er kontrollert. Revisor har ikke vurdert betydningen av dette i sin akseptvurdering.

Det følger av revisjonsselskapets retningslinjer at det skal fremkomme i akseptvurderingen om tidligere revisor har forbehold eller presiseringer i revisjonsberetningen, men revisor hadde huket av for "nei". At forrige revisor hadde fratrudd fremkommer ikke. Korrekt bruk av revisjonsverktøyet ville innebære at risikoen hadde vært løftet fra "normal risiko" til en høyere risiko, noe som ville ha påvirket hvilke vurderinger og revisjonshandlinger revisor hadde måttet forholde seg til.

Akseptvurderingen er ferdigstilt [REDAKTERT] januar 2023. Tilbud på revisjonstjenester ble sendt allerede [REDAKTERT] november 2022 med angivelse av et konkret revisjonshonorar for 2022. Utkast til engasjementsbrev var vedlagt e-posten. I en e-post til samme person [REDAKTERT] desember 2022 bekreftet revisor at han ville signere den samordnede registermeldingen på Altinn så snart denne var ferdigstilt. Ingen av e-postene inneholdt et forbehold om endelig beslutning om å akseptere oppdraget. At revisor har gitt grunn til å tro at oppdraget er akseptert, legger et press på revisor til å akseptere selv om det er forhold som tilsier at det ikke burde gjøres.

Akseptvurderingen oppfyller ikke kravene i revisorloven § 9-2 første ledd og revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 22 og ISA 200 punkt 15.

I et eget memo om vurderingen av risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering har revisor konstatert at bistandsorganisasjoner har en forhøyet risiko for å bli benyttet i forbindelse med terrorfinansiering. Blant annet tilsier det forholdet at stiftelsen ble representert av en person som ikke hadde noen formelle roller i stiftelsen, at revisor skulle ha gjort ytterligere tiltak ved etablering av kundeforholdet, se hvitvaskingsloven § 10 første ledd.

7.3 Mangler knyttet til engasjementsbrevet

Som nevnt i punkt 7.2 ble utkast til engasjementsbrev sendt [REDAKTERT] november 2022. Utkastet ble ikke sendt til stiftelsen, men til kontaktpersonen i [REDAKTERT]. Engasjementsbrevet var ikke signert av stiftelsen da den første revisjonsberetningen ble avgitt, men var signert da den nye revisjonsberetningen ble avgitt. Manglende rettidig avtale om vilkårene for revisjonsoppdraget er overtredelse av revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 210 punkt 9 og 10.

7.4 Manglende daglig leder i stiftelsen

Blant annet fastslår stiftelsens vedtekter at den skal ha en daglig leder. Finanstilsynets oppslag i Enhetsregisteret viser at det ikke er registret en daglig leder. Revisjonsdokumentasjonen viser ikke at revisor var klar over vedtektsbestemmelsen og at det ikke var registret en daglig leder. Basert på revisjonsdokumentasjonen og supplerende opplysninger synes det som om revisor har forholdt seg til representanten for [REDAKTERT] som om vedkommende var daglig leder i stiftelsen.

Hadde revisor vært klar over at stiftelsen ikke hadde en daglig leder, skulle forholdet vært tatt opp i nummerert kommunikasjon i henhold til revisorloven § 9-5. Revisors manglende oppmerksomhet rettet mot dette har gjort at vedtektbruddet ikke ble rettet.

Revisor har ikke opparbeidet seg en tilfredsstillende forståelse for krav som gjelder for virksomheten. Forholdet er overtredelse av revisorloven § 9-4 tredje ledd, bokstav a og ISA 250 punkt 13.

7.5 Mangelfull oppdragsstyring

Revisjonsdokumentasjonen inneholder ikke en plan for gjennomføringen av revisjonen, som viser hvem som er ansvarlig for å gjøre hva med angitte tidsfrister. Selv om engasjementet er relativt lite, er dette viktig når kunden er ny og årsregnskapet for foregående år var forsinket.

Det som ligger i revisjonsdokumentasjonen, er en e-post fra kontaktpersonen i [REDACTED] mars 2023 der han spør om det er noe stiftelsen måtte følge opp i forbindelse med revisjonen. Etter purring i ny e-post [REDACTED] juni 2023 svarer revisor kontaktpersonen at revisjonen kan gjennomføres "next weekend" og reiser spørsmål om stiftelsen har laget utkast til årsregnskap for 2022. Først [REDACTED] oktober 2023, mer enn tre måneder etter fristen i regnskapslovens § 3-1 tredje ledd, forelå det årsregnskap for 2022, som revisor mottok.

Revisor har ikke satt av tilstrekkelig tid og ressurser for å sikre at revisjonsoppdraget ble gjennomført til rett tid. Dette er brudd på revisorlovens § 9-3 andre ledd som gjennom revisorloven § 9-4 tredje ledd utfylles av ISA 220 punkt 25.

7.6 Endret prinsipp for inntektsføring m.m.

Stiftelsen benyttet et annet opptjeningsprinsipp i regnskapet for 2022 enn i regnskapet for 2021.

Endringen er av betydning for sammenligningstallene i resultatregnskap og balanse, og 2022-tallene fremstår som prinsipielt forskjellige fra 2021-tallene. Prinsippendringen er ikke presentert i notene til årsregnskapet som er et krav i regnskapsloven.

Revisjonsdokumentasjonen viser ikke at revisor har vurdert prinsippendringen. Under tilsynet ble det opplyst at "virksomheten i Norge er en innsamlingsorganisasjon uten inngåtte kontrakter med andre bindinger i Norge" og at han derfor hadde akseptert at stiftelsen i årsregnskapet for 2022 la til grunn at innsamlede midler ikke skal ansees opptjent før de er videreformidlet til bruk etter innsamlingens formål, i motsetning til i 2021 da inntektsføringen var basert på innbetalingstidspunktet.

Manglende dokumentasjon, sammen med manglene i revisjon av driftsinntektene og det faktum at revisor ikke har sett at prinsippendringen ikke er beskrevet i note, gjør at Finanstilsynet legger til grunn at revisor ikke har hatt tilstrekkelig oppmerksomhet rettet mot det endrede inntektsføringsprinsippet.

Manglende eller mangelfulle vurderinger av prinsippendringen innebærer at revisor har overtrådt revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 700 punkt 13 a. At revisor ikke har påpekt notemangelen, er overtredelse av revisorloven § 9-4 første ledd, se ISA 700 punkt 13 d. Se for øvrig punkt 7.12 som omtaler andre mangler i presentasjonen av regnskapet.

7.7 Mangelfull revisjon av driftskostnader

I revisjonsdokumentasjonen konstaterer revisor at beløpet som er oppført som "varekostnad" i årsregnskapet for 2022 gjelder mottatte bidrag som er videreformidlet til [REDACTED]. Revisjonsdokumentasjonen viser ikke at det er utført konkrete revisjonshandlinger

som skal gi sikkerhet for at utbetalte beløp i 2022 har blitt benyttet i samsvar med formålet eller eventuelle betingelser som gjelder for bidrag innbetalt til stiftelsen.

Det som foreligger er en bekreftelse fra styreleder i [REDACTED] datert [REDACTED] august 2023, som stadfester at prosjektene som er finansiert av den norske stiftelsen er i rute og at midlene er allokert i samsvar med de signerte tjenesteytelsesavtalene. Det fremkommer ikke en omtale av hvilke konkrete prosjekter som er gjennomført i hvilken periode og ikke hvor stor del av stiftelsens bidrag som er benyttet i de ulike prosjektene.

At revisor for revisjonen av 2022-regnskapet har hentet inn et eksempel på en tjenesteytelsesavtale for et prosjekt, som går fra [REDACTED] februar til [REDACTED] august 2023, med tilhørende faktura fra [REDACTED] er ikke tilstrekkelig.

Det følger av revisjonsdokumentasjonen knyttet til akseptvurderingen at revisor har hatt kontakt med revisor for [REDACTED] og at det er lovet en gjennomgang som gjør at stiftelsens revisor kan "følge pengene helt ut". Når revisjonsdokumentasjonen ikke inneholder en slik gjennomgang, ingen etterspørsel fra revisor om en slik gjennomgang, og heller ingen vurdering av hvilke konsekvenser det har for revisjonen at en slik gjennomgang ikke er mottatt, avhjelper heller ikke dette revisjonsmanglene.

Revisor har ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for at linjen "varekostnad" er uten vesentlige feil. Dette er en overtredelse av revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav e, se ISA 500 punkt 6. Overtredelsen er grov.

7.8 Mangelfull revisjon av driftsinntekter

Hvilken konsekvens det endrede inntektsføringsprinsippet har for revisjonen av inntektene fremkommer ikke, se punkt 7.6.

Det som fremkommer av revisjonsdokumentasjonen, er at revisor har ansett feil periodisering av inntektene som en særskilt risiko og at mislighetsrisikoen er begrenset til bevisst feilallokering av utgifter i de prosjektene som den norske stiftelsen skal finansiere. Når revisor vurderer at det er en særskilt risiko for at inntektene kan bli feil periodisert som en konsekvens av bevisste feil, stilles det strenge krav til type, tidspunkt og omfang av revisjonsbevis.

For å adressere denne risikoen har revisor, med utgangspunkt i hovedboken, plukket ut april, mai, juli, august og september for testing av inntekter mottatt på Vipps og mot kontoutdrag fra Vipps og bankkontoutskrifter. Av totalt innsamlet beløp på om lag [REDACTED] millioner kroner, er om lag [REDACTED] millioner kroner bekreftet på denne måten. Det fremkommer ikke av revisjonsdokumentasjonen hvorfor disse fem månedene er valgt ut og heller ikke hvorfor det er ansett som tilstrekkelig å teste omkring halvparten av beløpet.

Det finnes ikke dokumentasjon som viser ferdigstillelse av prosjekter. Manglende bekreftelse fra revisor for [REDACTED] som nevnt i punkt 7.7, er også av betydning for revisjonen av inntekter.

Det foreligger ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis som underbygger at linjen "annen driftsinntekt" er uten vesentlige feil. Dette er et brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav e, se ISA 500 punkt 6. Overtredelsen er grov.

7.9 Mangler i revisjonen av misligheter

Som det fremgår av punkt 7.8 om revisjon av inntektene har revisor, i risikovurderingen, avgrenset mislighetsrisikoen til feil periodisering. Dokumentasjonen, under overskriften "Fraud risk", viser at det ikke er identifisert andre risikoer, verken i internt møte eller i møte med klient.

Dokumentasjonen viser ikke at det har vært avholdt møte med klienten. Revisor har opplyst at det var et møte [redacted] august 2023 mellom den ledende ansatte fra [redacted] og en revisormedarbeider. Stiftelsens styre var ikke representert i møtet. Det er ikke dokumentert noe referat fra dette møtet, som viser hvilke forespørslersom er rettet til representanten fra [redacted] eller hva som ble diskutert.

Når dokumentasjonen heller ikke inneholder revisors vurdering, legger Finanstilsynet til grunn at revisor ikke har håndtert mislighetsrisikoen på en tilfredsstillende måte.

For di stiftelser forvalter "eierløse midler" er det særlig viktig at revisor vurderer og følger opp mislighetsrisikoen i revisjonen med profesjonell skepsis. Revisor har overtrådt revisorloven §§ 9-4 fjerde ledd, § 9-4 tredje ledd, se bokstav c og ISA 240 punktene 18 og 19. Overtredelsen er grov.

7.10 Manglende revisjon av risikoen for ledelsens overstyring av kontroller

Revisor har vurdert ledelsens overstyring av kontroller som en særskilt risiko når det gjelder periodiseringen av inntektene. Periodiseringen av inntektene er slik det fremgår av punkt 7.8 direkte knyttet opp mot ferdigstillingen av prosjektene som inntektene skal finansiere. På Finanstilsynets forespørsel om hvordan hovedbokposteringene er revidert og dokumentert, er tilbakemeldingen i sin helhet at "[r]evisjonen har en substansbasert tilnærming og hovedbokposteringer er testet direkte ved revisjonen av enkelt transaksjoner på de ulike regnskapslinjer."

ISA 240 punkt 33 stiller konkrete krav til hvilke revisjonshandlinger som skal gjennomføres. Revisor skal blant annet rette forespørslers til personer som er involvert i regnskapsrapporteringsprosessen, velge posteringer og andre justeringer som er foretatt ved slutten av regnskapsperioden og vurdere behovet for å teste posteringer og andre justeringer gjennom hele perioden. Gjennomgang av regnskapsestimer med sikte på manglende objektivitet er trukket spesielt frem i punkt 33 (b). Det finnes ingen dokumentasjon som viser at revisor har gjennomført disse handlingene. Det finnes heller ingen dokumentasjon som viser ferdigstilling av prosjekter.

Revisor har ikke håndtert risikoene knyttet til ledelsens overstyring av kontroller. Dette er et grovt brudd på revisorloven § 9-4 fjerde ledd, § 9-4 tredje ledd, se ISA 500 punkt 6 og ISA 240 punkt 32 og 33.

7.11 Revisors attestasjon etter stiftelsesloven § 44

I henhold til stiftelsesloven § 44 skal revisor bekrefte at stiftelsen er forvaltet og utdelinger er foretatt i samsvar med lov, stiftelsens formål og vedtektene for øvrig. Revisor har inntatt en slik bekreftelse i de avgitte revisjonsberetningene.

Stiftelsesloven § 19 første ledd krever at utdelingen av midlene skal vedtas av styret og at utdelingene skal være i samsvar med stiftelsens formål. Det fremgår ikke av revisors dokumentasjon at utdelingene er vedtatt av styret, eksempelvis kopi av styreprotokoller.

Som det fremkommer av punktene 7.7 – 7.8 har ikke revisor tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis verken for kostnadene eller inntektene i årsregnskapet, noe som gjør at det mangler tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis også for attestasjonen. Det foreligger overtredelse av revisorloven § 9-10 første ledd, se ISAE 3000. Forholdet er grovt.

7.12 Mangler i revisjonsberetningen knyttet til lovkrav som gjelder for regnskapet

I henhold til revisorloven § 9-7 andre ledd bokstav c skal revisor blant annet uttale seg om årsregnskapet oppfyller gjeldende lovkrav. Revisor har uriktig uttalt at regnskapet gjør det.

Finanstilsynet viser blant annet til at:

- Årsregnskapet manglet grunnleggende informasjon om stiftelsens virksomhet og hvordan innsamlede midler anvendes.
- Det første regnskapet som ble avlagt var bare signert av stiftelsens styreleder, mens regnskapslovens § 3-5 første ledd krever underskrift både av styremedlemmene og daglig leder der den regnskapspliktige har en daglig leder. Det nye årsregnskapet for 2022 var signert av alle styremedlemmene. At stiftelsen skulle ha daglig leder og at denne signaturen manglet, er ikke håndtert av revisor, se punkt 7.4.
- Det manglet note som beskriver endringen i inntektsføringsprinsippet, se punkt 7.6.
- Presentasjonen i inntektsnoten er uriktig, og den viser også feilaktig til linjen for varekostnad.
- Den første revisjonsberetningen hadde en henvisning til "oppstilling over endringer i egenkapital", en oppstilling som ikke fantes i regnskapet.
- Årsregnskapet ble avlagt for sent. Når forrige revisor bemerket dette i revisjonsberetningen, gir fravær av opplysning om det i påfølgende års revisjonsberetning, grunn til å tro at regnskapet dette året er avlagt rettidig. At det fremkommer av datoen på regnskapet at det er avlagt for sent, gir ikke god nok informasjon til brukerne av revisjonsberetningen.

Revisors vurdering av om årsregnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende lovkrav er mangelfull og en overtredelse av revisorloven § 9-4 første ledd.

7.13 Oppdragsansvarlig revisors involvering

Oppdragsansvarlig revisors godkjenning av planlegging og avslutning av oppdraget er gjennomført i ett og samme møte, tre dager før revisjonsberetningen er signert. Oppdragsansvarlig revisor har ikke registrert noen timer på oppdraget, men har på spørsmål fra Finanstilsynet estimert tidsbruken til fem timer.

Tatt i betraktning de avdekkede overtredelsene av revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punktene 13 og 15, er revisors manglende involvering brudd på plikter som fastsatt i revisorloven § 9-3 andre ledd. Pliktbruddet er grovt. Finanstilsynet har iverksatt tilsynsmessige reaksjoner direkte mot oppdragsansvarlig revisor.

8 Om overtredelsesgebyret etter revisorloven

8.1 Hjemmel

Det følger av revisorloven § 14-5 første ledd bokstav c at overtredelser av revisorloven §§ 9-2 til 9-10 kan danne grunnlag for vedtak om overtredelsesgebyr. De overtredelsene Finanstilsynets har avdekket er knyttet til bestemmelser som nevnt.

Finanstilsynet legger til grunn at det ved illeggelse av overtredelsesgebyr overfor foretak stilles krav om at den eller de som har opptrådt på vegne av foretaket, minst har utvist uaktsomhet. Som det fremkommer av beskrivelsen av overtredelsene, har oppdragsansvarlig og medarbeiderne på revisjonsteamene i det minste utvist uaktsomhet.

Både de objektive og subjektive vilkår for å illegge overtredelsesgebyr er til stede, slik at Finanstilsynet kan illegge overtredelsesgebyr.

8.2 Om overtredelsesgebyr skal ilegges

Revisorloven § 14-6 angir momenter det skal legges vekt på i avgjørelsen av om gebyr skal ilegges. Oppregningen er ikke uttømmende. Bestemmelsen angir heller ikke hvilken vekt de ulike momentene skal ha. Også forvaltningsloven har bestemmelser om administrative sanksjoner som gjelder for vedtak om gebyr. Momentene i forvaltningsloven § 46 vil være aktuelle i den grad de ikke allerede er dekket av revisorloven § 14-6.

Etter en konkret helhetsvurdering har Finanstilsynet konkludert med at revisjonsselskapet skal ilegges gebyr. I vurderingen har Finanstilsynet tillagt følgende forhold vekt:

Finanstilsynet mener at overtredelsenes grovhet tilsier at gebyr skal ilegges, jf. revisorloven § 14-6 bokstav a. I de to oppdragene som danner grunnlag for gebyr har revisjonsselskapet sviktet i rollen som allmennhetens tillitsperson. Svikt i denne rollen er særlig alvorlig fordi den ene reviderte er et børsnotert konsern der tilliten til den finansielle informasjonen er av betydning for et velfungerende kapitalmarked. I dette oppdraget hadde ikke revisor tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for ■■■ prosent av konsernets inntekter. En revisjonsberetning som ikke er understøttet av tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis, har ingen verdi. Det andre oppdraget er en stiftelse der revisor har en særlig rolle i å sikre at stiftelsens midler benyttes i samsvar med formålet.

Momentene i revisorloven § 14-6 om økonomisk evne (bokstav c) og økonomisk vinning (bokstav d) omtales i tilknytning til gebyrets størrelse.

De øvrige momentene i revisorloven § 14-6 om tap for tredjeparter (bokstav e), revisors samarbeid med Finanstilsynet (bokstav f) og tidligere overtredelser (bokstav g), vil det være mest aktuelt å vektlegge hvis det hadde vært noen som har lidt tap, hvis revisor har vanskeliggjort kontrollen eller hvis det var registrert andre overtredelser fra revisjonsselskapet eller den oppdragsansvarlige revisoren. Dette er ikke situasjonen i denne saken, og disse momentene er derfor ikke tillagt vekt.

Av de momentene som fremkommer i forvaltningsloven, og som ikke er dekket av revisorloven, mener Finanstilsynet at den preventive effekten av sanksjonen må tillegges vekt, se forvaltningsloven § 46 annet ledd, bokstav a. For å oppnå formålet med en revisjon, er det helt nødvendig at revisor har tilstrekkelig kompetanse og oppmerksomhet rettet mot å påse at selskapet avgir regnskapet i tråd med gjeldende regler. At de avdekkede manglene anses som så alvorlige at de sanksjoneres med gebyr, vil ha en preventiv effekt. Dette gjelder både for revisjonsselskapet og bransjen for øvrig.

8.3 Størrelsen av overtredelsesgebyret

Revisorloven § 14-5 gir regler for størrelsen av gebyret. Et foretak kan ilegges gebyr på inntil 10 millioner kroner, eller opptil 2 prosent av den samlede årsomsetningen etter siste godkjente årsregnskap. Revisjonsselskapets konsoliderte omsetning i 2023 var 4,5 milliarder kroner. Maksimalt gebyr er derfor 90 millioner kroner. Konsernets omsetning har også økt i 2024. Innenfor maksimal grense for overtredelsesgebyr fastslår revisorloven § 14-6 at det skal legges vekt på de samme momentene i den konkrete utmålingen av gebyret, som i avgjørelsen av om gebyr skal ilegges. Også forvaltningsloven § 46 fastslår at det er de samme momentene som skal vektlegges i fastsettelsen av gebyret størrelse.

I vurderingen av gebyrets størrelse mener Finanstilsynet at det er momentene knyttet til overtredelsens grovhet, se revisorloven § 14-6 bokstav a og den preventive effekten av gebyr, som veier tyngst. Gebyret må reflektere at revisor har sviktet i oppfyllelsen av sentrale og

grunnleggende plikter og på den måten tilsidesatt formålet med revisjon. Gebyret må settes så høyt at det er egnet til å ha en preventiv effekt.

Etter revisorloven § 14-6 bokstav c kan overtrederens økonomiske evne tillegges vekt.

Etter revisorloven § 14-6 bokstav d kan overtrederens økonomiske vinning eller tap som er unngått ved overtredelsen tillegges vekt. Revisjonshonoraret for oppdrag A var i 2022 på [REDAKERT] millioner kroner. For oppdrag C var honoraret kr [REDAKERT]. Det kan antas at en revisjon i samsvar med revisorloven ville medført større tidsforbruk i de to revisjonsoppdragene. Det er imidlertid vanskelig å estimere en vinning basert på dette.

Finanstilsynet mener at et overtredelsesgebyr på 5 millioner kroner reflekterer pliktbruddene og ivaretar hensynet til en preventiv effekt.

9 Etterlevelse av hvitvaskingsregelverket

9.1 Oppsummering

Finanstilsynet har avdekket vesentlige mangler i etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket. Manglene gjelder områder der Finanstilsynet tidligere har rettet kritikk mot revisjonsselskapet.

Revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering er ikke i tilstrekkelig grad tilpasset revisjonsselskapets konkrete virksomhet. Trusler og sårbarheter er generelt beskrevet. Manglende konkretisering av de risikoene som gjør at revisjonsselskapet kan bli utnyttet til hvitvasking og terrorfinansiering, gir et svakt grunnlag for å konkludere med hvilke tiltak som skal iverksettes for å redusere risikoen.

Et lovpliktig tiltak for å redusere ovennevnte risiko er etablering av rutiner. For at rutinene skal virke etter sin hensikt må det være sammenheng mellom den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og rutinene. Finanstilsynet mener at de fastsatte rutinene er mangelfulle. Dette gjelder både rutinene som gjelder for revisjonsselskapets internkontroll på hvitvaskingsområdet og de rutinene som gjelder for utføring av oppdrag.

Rutinene knyttet til utføring av oppdrag ga lite veiledning om den praktiske håndteringen og lite støtte til konkrete vurderinger. At rutinene ikke er tilstrekkelige, underbygges av Finanstilsynet stikkprøver som blant annet avdekket mangler i risikoklassifiseringen, manglende gjennomføring av forsterkede kundetiltak, mangler i kartlegging av eierskaps- og kontrollstruktur og identifisering av reelle rettighetshavere. Også revisjonsselskapets egne kontroller rettet mot etterlevelsen av hvitvaskingsloven har avdekket mange overtredelser av hvitvaskingsloven i store deler av oppdragsmassen.

Finanstilsynet mener at revisjonsselskapets internkontroll på hvitvaskingsområdet ikke er tilfredsstillende. Revisjonsselskapet har vært kjent med manglende etterlevelse av egne rutiner på flere områder, uten at dette er tilstrekkelig håndtert. I ett av oppdragene Finanstilsynet valgte ut var revisjonsselskapets etterlevelsesansvarlig utpekt som oppdragsansvarlig og den som hadde gjennomført kundetiltakene. Verken risikoklassifisering eller identifisering av reelle rettighetshavere var i samsvar med hvitvaskingsloven og heller ikke revisjonsselskapets rutiner.

Finanstilsynet mener at arbeidet mot hvitvasking og terrorfinansiering ikke er tilstrekkelig integrert i revisjonsselskapets risikostyring og kontrollstruktur.

Revisjonsselskapet har opplyst at det er iverksatt arbeid for å utbedre manglene i rutinene.

9.2 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

9.2.1 Om risikovurderingen

Revisjonsselskapets risikovurdering består i stor grad av informasjon om egen virksomhet og beskrivelser av egne rutiner, uten at risikoen ved de ulike forholdene er nærmere beskrevet og vurdert. I flere tilfeller mangler opplysninger om revisjonsselskapets egen eksponering mot den omtalte risikoen. Konsekvensen av dette er mangelfull vurdering av hvordan et forhold konkret påvirker virksomhetens risiko. Når truslene og risikoene ikke er klart identifisert, mangler det et hensiktsmessig grunnlag for å vurdere hvilke risikoreduserende tiltak som skal iverksettes.

Etter hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd skal risikovurderingen tilpasses virksomhetens art og omfang. Revisjonsselskapets virksomhet er omfattende, og tjenestespekteret er bredt. Dette er av betydning for risikovurderingen, både for hvilken informasjon som innhentes og grunnlaget for de vurderingene som revisjonsselskapets ledelse gjør og de tiltakene som må settes i verk for å hindre at revisjonsselskapet blir benyttet i hvitvasking eller terrorfinansiering. Finanstilsynet mener at den virksomhetsinnrettede risikovurderingen ikke tilfredsstillende hvitvaskingsloven § 7. Dette er begrunnet nærmere i etterfølgende punkter 9.2.2 – 9.2.6.

9.2.2 Type kunder og kundegrupper

Vurderingen av kunder er delt inn i fem grupper. Dette er kunder som har økt risiko på grunn av 1) PEP, 2) kompleks eierstruktur/selskapsstruktur som det er vanskelig å finne ut av, 3) kunder i høyrisikobransjer, 4) kunder med tilknytning til høyrisikoland og 5) om det er tidligere domfelte personer i sentrale posisjoner hos kunden.

Nærmere om PEP

Finanstilsynet mener revisjonsselskapets risikovurdering knyttet til PEP er for overordnet. Identifikasjon og vurderinger av konkrete trusler og risikoindikatorer mangler.

Nærmere om høyrisikobransjer

Finanstilsynet mener det er betydelige svakheter i revisjonsselskapets risikovurdering knyttet til bransjer. Flere bransjer er angitt å være høyrisikobransjer uten at det er angitt hvorfor, og uten at det er redegjort for risikoindikatorer i den aktuelle bransjen. Når beskrivelsene av konkrete trusler og risikoindikatorer i høyrisikobransjer mangler, og det heller ikke gjøres rede for tiltak for å håndtere den aktuelle risikoen, er det heller ikke mulig å ta stilling til om tiltakene er egnet og tilstrekkelige.

Revisjonsselskapets risikovurdering mangler sammenheng mellom hvilke bransjer som er definert som høyrisikobransjer og hvilke bransjer det er inntatt beskrivelser av risikoindikatorer for, og revisjonsselskapet har ikke data for eksponering mot flere av bransjene. Revisjonsselskapet har heller ikke identifisert alle høyrisikobransjene det er eksponert for.

Finanstilsynet mener videre at de beskrevne risikoreduserende tiltakene er overordnede uten en tydelig sammenheng til identifisert iboende risiko. Det er ikke tatt stilling til restrisiko knyttet til kunder i høyrisikobransje.

Revisjonsselskapets virksomhet er av en slik art og omfang at det tilsier bruk av et bredere kildegrunnlag, herunder flere relevante publikasjoner fra EU og FATF, samt flere av Økokrims publikasjoner, herunder indikatorliste knyttet til terrorfinansiering.

Nærmere om kunder i kompliserte selskapsstrukturer

Risikovurderingen sier ikke noe om omfanget av kunder med komplisert struktur, herunder kunder med komplisert struktur som har virksomhet i høyrisikoland eller høyrisikobransjer.

Når risikoen, herunder trusler, ikke er konkretisert, er det vanskelig å vurdere om iverksatte tiltak er tilstrekkelig.

Annet

Risikovurderingen har et punkt knyttet til om det er tidligere domfelte i sentrale posisjoner hos kunden, men det fremgår ikke hva som er risikoen. Verken revisjonsselskapets overordnede eller operative rutiner omtaler dette forholdet og bidrar derfor ikke til å sikre hvordan kunder med denne risikofaktoren skal identifiseres og håndteres.

9.2.3 Vurderingen av egen virksomhet

Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen inneholder revisjonsselskapets vurdering av egen virksomhet, og inkluderer blant annet ansattes kompetanse, systemer og etterlevelse av egne rutiner, herunder internkontroll.

Nærmere om systemer

Risikovurderingen inneholder en beskrivelse av de ulike systemene, men mangler vurdering av sårbarhetene ved systemene. Til tross for at revisjonsselskapet var kjent med flere svakheter i systemene, har ikke revisjonsselskapet vurdert hvilken betydning dette har hatt for de gjennomførte kundetiltakene og om ytterligere tiltak er nødvendig. Finanstilsynet har merket seg at enkelte tiltak knyttet til systemene står i listen over tiltak.

Nærmere om ansatte

Risikovurderingen inneholder enkelte avsnitt knyttet til kompetanse, men omtalen er generell. Det er ikke skilt mellom ulike ansattgrupper, verken i vurderingen eller tiltak. Eksempelvis vil opplæringsbehovet være forskjellig henholdsvis for revisjonsselskapets styremedlemmer, hvitvaskingsansvarlig, oppdragsansvarlige revisorer, revisjonsmedarbeidere og de som gjennomfører internkontroll. Ansatte i rådgivningsavdelingen kan ha et annet behov for opplæring enn ansatte i revisjon. Finanstilsynet mener risikoen knyttet til ansattes kompetanse ikke er tilstrekkelig vurdert, noe som får betydning for fastsettelse av tiltak som kan redusere risikoen.

9.2.4 Produkter og tjenester

Revisjonsselskapet har klassifisert tjenester i kategorier med høy eller normal risiko. Det er ingen forklaring på klassifiseringen, herunder hva som er risikoinndikatorer knyttet til tjenestene som er klassifisert med høy risiko. Det er ingen beskrivelser eller vurderinger av omfanget av de ulike tjenestene som revisjonsselskapet leverer. Da det ikke er beskrevet sårbarheter ved de ulike tjenestene, er også tiltakene generelle og ikke knyttet opp mot risiko.

9.2.5 Terrorfinansiering

I risikovurderingen benyttes i all hovedsak en felles vurdering av risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering. Hvitvasking og terrorfinansiering vil ha ulike motiver, trusler, sårbarheter og risikoinndikatorer, og må vurderes hver for seg. Finanstilsynet legger til grunn at denne felles vurderingen har bidratt til at det i kunder som ble valgt ut i stikkprøvekontroll er konkludert med at risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering var høy, uten at det er klart om en eller begge risikoene var vurdert.

9.2.6 Særlig om vurdering av tiltak og gjenværende risiko

Det er en forutsetning for en robust risikovurdering at revisjonsselskapet opplyser om tiltak for å begrense risikoen, og videre, at revisjonsselskapet forsikrer seg om at tiltakene er egnet og tilstrekkelig til å møte den konkrete risikoen, om tiltakene er tilstrekkelig implementert, og om kontroller viser at rutinene etterleveres med god kvalitet. En forsvarlig risikovurdering inkluderer videre en vurdering av om restrisikoen er akseptabel eller om det er behov for ytterligere tiltak.

Når det ikke er tilstrekkelig klart hvilke risikoreducerende tiltak selskapet mener at er, eller skal iverksettes, og hvilken risiko som skal adresseres gjennom tiltaket, har ikke revisjonsselskapet grunnlag for å vurdere om restrisikoen er akseptabel. At internkontrollen avdekket mangler og svakheter i 80 prosent av de kontrollerte sakene må uansett inngå i og påvirke revisjonsselskapets vurdering av tiltakenes effektivitet.

9.3 Rutiner på selskapsnivå

Revisjonsselskapet har et eget rutinedokument som inneholder både rutinene på foretaksnivå og på kundenivå. Finanstilsynet har vurdert utvalgte deler av rutinene. Finanstilsynets kommentarer til rutiner på selskapsnivå fremkommer i dette punktet, og kommentarer til rutinene for kundetiltak omtales i punkt 9.4.

9.3.1 Rutiner for opplæring

Av hvitvaskingsrutinene fremgår det at hvitvaskingsansvarlig skal sørge for at nødvendig opplæring blir gjennomført. I den virksomhetsinnrettede risikovurderingen fremgår det blant annet at det skal gjennomføres årlige kurs som er obligatoriske for samtlige medarbeidere. Revisjonsselskapet har avholdt flere kurs med hvitvasking som tema. Revisjonsselskapet har opplyst om at hvitvasking og terrorfinansiering inngår i obligatorisk opplæring av nye ansatte og managere, og at det gjennomføres årlige kurs for samtlige medarbeidere.

Finanstilsynet mener revisjonsselskapets rutinebeskrivelse for opplæring ikke i tilstrekkelig grad har hensyntatt revisjonsselskapets størrelse, da det kun er inntatt enkelte overordnede beskrivelser knyttet til opplæring. Revisjonsselskapet har flere typer ansattgrupper som er involvert i antihvitvaskingsarbeidet på ulike områder. For å sørge for at det gjennomføres forsvarlig opplæring for de ansattgruppene som er involvert i hvitvaskingsarbeidet, mener Finanstilsynet at revisjonsselskapet må ha en opplæringsplan som er tilpasset de ulike ansattgruppene. Dette gjelder eksempelvis medarbeidere, oppdragsansvarlige, hvitvaskingsansvarlig og etterlevelsesansvarlig, ansatte involvert i internkontrollarbeidet og styret/ ledelsen i revisjonsforetaket. Finanstilsynet viser til svakheter i vurdering av revisjonsselskapets ansatte i den virksomhetsrettede risikovurdering, se punkt 9.2 over.

Med bakgrunn i avdekkede mangler i stikkprøvene, mener Finanstilsynet at det er indikasjoner på at opplæringen som er gitt ikke er tilstrekkelig. Tilstrekkelig opplæring er blant de viktigste tiltakene revisjonsselskapet kan iverksette for å hindre at selskapet blir brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering.

Det er Finanstilsynets vurdering at revisjonsselskapet ikke har dokumentert at opplæringsplikten er oppfylt, jf. hvitvaskingsloven § 36. I tillegg mener Finanstilsynet at mangelfulle rutiner er brudd på hvitvaskingsloven § 8 første ledd. Opplæring er blant de viktigste tiltakene for å sette medarbeiderne i stand til å kjenne igjen forhold som kan indikere hvitvasking og terrorfinansiering og vite hvordan det skal håndteres. I forbindelse med tilsynet i 2020 redegjorde revisjonsselskapet for at det var et pågående arbeid med å oppdatere opplæringsprogrammet. Finanstilsynet mener det fremdeles er mangler på området. Finanstilsynet mener mangelfull rutine for opplæring er et grovt brudd på hvitvaskingsloven § 8.

9.3.2 Rutiner for gjennomføring av internkontroll

Revisjonsselskapets rutine inneholder overordnet informasjon om hva som skal kontrolleres, men det er ikke skriftlige rutiner for hvordan internkontrollen skal gjennomføres. Det foreligger ikke en kontrollplan som sikrer at etterlevelse av hele hvitvaskingsregelverket over tid er gjenstand for kontroll.

Finanstilsynet har vurdert revisjonsselskapets oversikt over gjennomført internkontroll. Det er ikke nærmere beskrivelser av hvilke konkrete kontroller som skal inngå i de ulike kontrollpunktene (hvor detaljert internkontrollen skal være). Det foreligger ikke rutiner for hva som skal utgjøre en mangel

eller skriftlig rutine for hvordan mangler skal dokumenteres eller følges opp. For flere kundetiltak med mangler var det ikke gitt kommentarer til hva manglene bestod i ut over "not ok" for aktuelle kontrollpunkt.

Det fremkommer for øvrig av dokumentasjonen at revisjonsselskapets internkontroll avdekket mangler i 80 prosent av de kontrollerte kundetiltakene.

Finanstilsynet gjennomførte stikkprøvekontroll av tre kunder for å teste kvaliteten i kontrollarbeidet. For to av kundene var det ikke avdekket mangler i revisjonsselskapets gjennomførte kontroll. For en av kundene var det notert mangler knyttet til "identifikasjon" og "risikovurdering".

Finanstilsynet mener det foreligger svakheter i den utførte kontrollen. Blant annet avdekket ikke kontrollen at en av kundene drev i høyrisikobrånse uten at dette var hensyntatt i risikoklassifiseringen, mangler i etterlevelse av egne rutiner når det gjelder oppdatering av informasjon om kunder og mangler i dokumentasjon av eierskaps og kontrollstruktur. Finanstilsynet viser til foreløpig rapport for detaljerte beskrivelser av manglene.

Finanstilsynet mener det er svakheter i organiseringen av revisjonsselskapets internkontroll. Oppdrag som inngikk i Finanstilsynets stikkprøvekontroll og der det ble avdekket svakheter, hadde vært gjenstand for intern kontroll uten at svakhetene ble avdekket. Revisjonsselskapet har ikke rutiner for gjennomføring av internkontrollen. Revisjonsselskapets prosessbeskrivelse av internkontrollen beskriver i hovedsak de kontrollene som gjøres av oppdragsansvarlig revisor, og ikke av internkontrollteamet. Manglende rutiner for hva som utgjør et funn i internkontrollen og manglende beskrivelser av hva som inngår i de ulike kontrollpunktene, vanskeliggjør videre oppfølging av avdekkede mangler, da det er uvisst hva den enkelte ansatte som utførte kontrollen har lagt til grunn ved sin avgjørelse av om det forelå en mangel. Videre er kategoriseringen av manglene så overordnet at det ikke er mulig å ta stilling til om det er iverksatt tiltak som forhindrer videreføring av manglene.

Finanstilsynet fant en rekke svakheter og brudd på hvitvaskingsloven, som internkontrollen ikke avdekket. Finanstilsynet mener revisjonsselskapet ikke har etablert en internkontroll som sikrer at hvitvaskingsloven overholdes. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 35. Finanstilsynet mener videre at mangelfulle rutiner innebærer brudd på hvitvaskingsloven § 8. Finanstilsynet mener bruddene er grove.

9.4 Kundetiltak

Finanstilsynet har vurdert risikoklassifisering og gjennomførte kundetiltak for ni kunder. Finanstilsynet har vurdert rutiner for risikoklassifisering, forsterkede kundetiltak, løpende oppfølging, PEP, forståelse av eierskaps- og kontrollstruktur og identifisering av reelle rettighetshavere.

Finanstilsynet mener rutinene er for overordnet og ikke egnet til å sikre etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynet mener dette underbygges av de svakhetene som er avdekket i stikkprøvekontrollen, og som beskrives i det følgende.

9.4.1 Risikoklassifisering

Finanstilsynet fant mangler knyttet til bransjevurderinger for tre av kundene, og mangler knyttet til vurdering av øvrige risikoindikatorer for seks av kundene. For en av kundene var risikoklassifiseringen gjort et halvt år etter at kundeforholdet var inngått og for tre av kundene var det uklart hva risikoklassifiseringen var ettersom det var motstridene konklusjon i ulike dokumenter. Finanstilsynet viser til foreløpig rapport for utfyllende beskrivelser av manglene.

Finanstilsynet mener at det er svakheter i revisjonsselskapets rutiner og retningslinjer for hvordan risikomomenter, herunder bransjerisiko skal vurderes, da det ikke er gitt konkret veiledning på

dette. Slik retningslinjene er utformet, er det i stor grad opp til den enkeltes vurdering å fastsette endelig risikoklassifisering.

Finanstilsynet mener at revisjonsselskapets operative rutiner for å risikoklassifisere (AML Tool og vurderingsmemo) ikke i tilstrekkelig grad er tilpasset risikoene som følger av den virksomhetsinnrettede risikoklassifiseringen. Det er flere risikoforhold i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen som det ikke følger av de operative rutinene at man må ta stilling til. Dette gjelder eksempelvis lengde på kundeforholdet, om det er tidligere domfelte i styret/ ledelsen, om kunden har revisjonsplikt, kombinasjonsrisiko, og om det er flere eierledd internasjonalt. Finanstilsynet har videre pekt på manglende konsistens mellom høyrisikobrancher i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og i rutinene i avsnitt 7.1.1.

Finanstilsynet mener rutinene inneholder svak og uklar veiledning for når revisjonsteamet kan overstyre den automatiske risikoklassifiseringen systemet gir, eller hva som må til for å klassifisere en kunde i høyrisikobrancher som "moderat risiko". Videre mangler rutiner for hvordan treff på sanksjonssøk og mediasøk skal vurderes.

Finanstilsynet mener svakhetene i rutinene har medført at en rekke risikoforhold ikke fanges opp på kundenivå. Finanstilsynet mener det foreligger mangler i risikoklassifiseringen til syv av ni kunder ettersom de ikke hensyntok relevante risikofaktorer. Det er alvorlig at relevante risikofaktorer ikke fanges opp. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

Gjennomføring av kundetiltak etter aksept er brudd på hvitvaskingsloven § 11 første ledd. Denne kunden drev i tillegg i en høyrisikobrancher.

Mangelfulle rutiner er brudd på § 8 andre ledd, jf. § 9. Bruddet er grovt.

9.4.2 Forsterkede kundetiltak

Fire av de ni kundene i Finanstilsynets stikkprøvekontrollvar klassifisert med høy risiko og det skulle utføres forsterkede kundetiltak.

Finanstilsynet mener at det ikke ble utført forsterkede kundetiltak for noen av de fire kundene klassifisert med høy risiko. Finanstilsynet viser til foreløpig tilsynsrapport for utfyllende beskrivelser av manglene. Videre er det ikke bekreftet opplysninger knyttet til eierskapsstruktur eller innhentet informasjon om kontrollstruktur, jf. hvitvaskingsloven § 17 andre ledd. Dette til tross for at to av kundene (I og J) inngikk i større utenlandske strukturer. Finanstilsynet mener revisjonsselskapet skulle innhentet ytterligere dokumentasjon som bekrefter eierskap. Dette gjelder særlig for kunder som eies i utlandet. Det er ikke tilstrekkelig å kun basere seg på informasjon fra kunden. Kunde I er klassifisert med høy risiko, og i tillegg er eiere tilknyttet høyrisikoland og et PE-fond, som av revisjonsselskapet er beskrevet å ha økt risiko. Finanstilsynet mener det er et alvorlig brudd på hvitvaskingsloven at revisjonsforetaket ikke har gjort noen nærmere oppfølging av eierstrukturen. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 17 andre ledd. Bruddet er grovt.

Finanstilsynet mener revisjonsselskapets rutine for gjennomføring av forsterkede kundetiltak er for overordnet og gir for lite veiledning til hvordan forsterkede kundetiltak skal utføres. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 8 første ledd, jf. § 17.

Videre var det flere brudd på interne rutiner. Det fremgår av rutinens punkt 4.2.8 at kunder som er klassifisert med høy risiko skal godkjennes av hvitvaskingsansvarlig. Tilsynet viste at ingen av de fire kundene var godkjent av hvitvaskingsansvarlig. Revisjonsforetaket opplyste til Finanstilsynet at praksis var at kun kunder med PEP ble godkjent av hvitvaskingsansvarlig. Videre fremgår det av rutinen at det skal gjennomføres PEP-søk og adverse mediasøk på disse kundene. For ingen av de fire kundene var det dokumentert at det var gjennomført PEP eller mediasøk.

9.4.3 Løpende oppfølging

Finanstilsynets stikkprøve viste at for seks av kundene var egne retningslinjer knyttet til løpende oppfølging ikke etterlevd. For en av kundene der det var identifisert PEP var det ikke gjennomført forsterket løpende oppfølging av kundeforholdet. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 24 tredje ledd.

Finanstilsynet viser til utfyllende beskrivelser av manglene i foreløpig tilsynsrapport. Finanstilsynet mener den løpende oppfølgingen ikke har vært tilstrekkelig. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 24. Finanstilsynet mener videre at revisjonsselskapet ikke har tilstrekkelige operative rutiner for å sikre etterlevelse av § 24. Det er brudd hvitvaskingsloven § 8 første ledd, jf. § 24.

9.4.4 Politisk eksponerte personer (PEP)

Revisjonsselskapet har flere kunder med tilknytning til PEP som ikke er klassifisert med høy risiko. Revisjonsselskapet har opplyst til Finanstilsynet at praksis er at kunder med PEP kan klassifiseres med normal risiko etter en særskilt vurdering og godkjenning av hvitvaskingsansvarlig. Dette til tross for at revisjonsselskapets egen rutine sier at kunder med PEP skal klassifiseres med høy risiko og underlegges forsterkede kundetiltak. At det etableres en praksis som avviker fra en fastsatt rutine er uheldig for den generelle respekten for viktigheten av å etterleve rutiner. Videre viser stikkprøvene manglende overholdelse av egne rutiner knyttet til PEP for fire av kundene i Finanstilsynets stikkprøvekontroll.

Manglende forsterkede kundetiltak for kunder med PEP er brudd på hvitvaskingsloven § 18 første ledd.

9.4.5 Eierskaps- og kontrollstruktur

Finanstilsynet har vurdert revisors kartlegging av eierskaps- og kontrollstruktur for fire av de ni kundene i utvalget. Disse kundene var eid fra utlandet og inngikk i strukturer med flere ledd. De øvrige fem av kundene hadde enkle strukturer hvor eierskap fremgikk av norske registre. Tilsynet avdekket blant annet mangler i kartleggingen av eierstruktur for alle fire kunder, ingen dokumentert forståelse av kontrollstruktur for noen av de fire kundene, manglende vurderinger av om kundene var en del av en kompleks struktur, til tross for at det for flere av kundene var indikasjoner på dette, og manglende vurderinger av at eiere er tilknyttet høyrisikoland. Finanstilsynet viser til foreløpig tilsynsrapport for utfyllende beskrivelser.

For alle de fire kundene mener Finanstilsynet at det foreligger alvorlige mangler i revisjonsselskapets kartlegging av eierskaps- og kontrollstruktur. Når strukturen ikke er tilstrekkelig kartlagt, er det ikke mulig å ta stilling til om strukturen er så komplisert at det skulle medført økt risiko. Kompliserte selskapsstrukturer trekkes frem som risikomoment både i Nasjonal Risikovurdering og i revisjonsselskapets egen virksomhetsinnrettede risikovurdering. At det foreligger svakheter i kartleggingen av eierskaps- og kontrollstrukturer, og at en dokumentert vurdering av denne i de enkelte kundetiltakene nærmest er fraværende, er brudd på § 13 første ledd tredje punktum.

Finanstilsynet mener det foreligger mangler i rutinene for hva som kreves for å kartlegge eierskaps- og kontrollstruktur. Rutinen er svært overordnet og gir ikke tilstrekkelig veiledning for hva som kreves for å opparbeide seg en forståelse av eierskaps- og kontrollstruktur i mer kompliserte strukturer. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 8 første ledd, jf. § 13 første ledd tredje punktum. Finanstilsynet mener at manglende veiledning knyttet til hva som utgjør en komplisert eierskaps- og kontrollstruktur har medført at reell risiko ikke er hensyntatt i risikoklassifiseringen av den enkelte kunde. Det er en svakhet at det ikke er angitt kriterier for det skjønnet den enkelte medarbeider skal utøve knyttet til eierskaps- og kontrollstruktur.

9.4.6 Identifisering av reelle rettighetshavere

Finanstilsynets stikkprøve viste at for to kunder er feil personer identifisert som reelle rettighetshavere, eller at det også er flere reelle rettighetshavere enn de som er identifisert. Revisjonsselskapet har ikke rutiner for å etterleve kravene i hvitvaskingsloven § 14 tredje ledd. For ingen av de kontrollerte kundetiltakene foreligger det beskrivelser av hva revisjonsselskapet har gjort, vurdert eller vektlagt for å identifisere reelle rettighetshavere. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 14 første ledd. For de fire kundene der det var mangler i kartleggingen av eierskaps- og kontrollstruktur mener Finanstilsynet at revisor ikke har tilstrekkelig informasjon til å avgjøre hvem som er eller om det finnes en reell rettighetshaver.

Finanstilsynet mener det foreligger betydelige mangler i revisjonsselskapets rutiner for identifisering av reelle rettighetshavere. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 8 første ledd, jf. § 14.

10 Om overtredelsesgebyret etter hvitvaskingsloven

10.1 Hjemmel

Hvitvaskingsloven § 49 gir hjemmel for å ilegge overtredelsesgebyr, og inneholder en oppregning av hvilke bestemmelser som kan sanksjoneres med gebyr. De bestemmelsene Finanstilsynet mener er overtrådt er omfattet av oppregningen.

Ved ileggelse av overtredelsesgebyr overfor foretaket legger Finanstilsynet til grunn at det stilles krav om at den eller de som har opptrådt på vegne av foretaket, har minst utvist uaktsomhet. Skyldkravet kan oppfylles ved anonyme og kumulative feil. Finanstilsynet mener at skyldkravet er oppfylt.

Både de objektive og subjektive vilkår for å ilegge overtredelsesgebyr er til stede, slik at Finanstilsynet kan ilegge overtredelsesgebyr.

10.2 Om overtredelsesgebyr skal ilegges

Hvitvaskingsloven § 50 angir momenter det skal legges vekt på i avgjørelsen av om gebyr skal ilegges. Oppregningen er ikke uttømmende. Bestemmelsen angir heller ikke hvilken vekt de ulike momentene skal ha. Også forvaltningsloven har bestemmelser om administrative sanksjoner som gjelder for vedtak om gebyr. Momentene i forvaltningsloven § 46 vil være aktuelle i den grad de ikke allerede er dekket av hvitvaskingsloven § 50.

Etter en konkret helhetsvurdering har Finanstilsynet konkludert med at revisjonsselskapet skal ilegges gebyr. I vurderingen har Finanstilsynet tillagt følgende forhold vekt:

Når det gjelder overtredelsenenes grovhet (hvitvaskingsloven § 50 første ledd bokstav a), legger Finanstilsynet til grunn at det skal ses hen til overtredelsens karakter. Bestemmelsene om virksomhetsinnrettet risikovurdering, opplæring av ansatte og internkontroll er grunnleggende for å etterleve hensynet bak hvitvaskingsregelverket om å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. Det er videre sentralt at det etableres rutiner som følger opp de risikoene som er identifisert i revisjonsselskapets risikovurdering. De påpekte mangler i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og gjennomføring av risikoklassifisering og internkontroll, samt mangelfulle rutiner vedrørende risikoklassifisering og internkontroll, er hver for seg alvorlige mangler. I tillegg foreligger det ytterligere mangler ved revisjonsselskapets rutiner for opplæring og identifisering av reelle rettighetshavere.

Også varighet er et moment som skal vurderes (hvitvaskingsloven § 50 første ledd bokstav a). Finanstilsynet viser til at det ble avdekket mangler på de samme områdene i forrige periodiske kontroll med revisjonsselskapet som fant stede i 2020. I tilsynsrapporten 4. oktober 2021 ble det blant annet rettet kritikk mot

- den virksomhetsinnrettede risikovurdering
- opplæringen
- risikoklassifisering av kunder
- internkontrollen
- mangler i vurderingen av eier- og kontrollstruktur, reelle rettighetshavere og politisk eksponerte personer (PEP)

Når det gjelder graden av skyld, se hvitvaskingsloven § 50 første ledd bokstav b, må det forutsettes at revisjonsselskapet setter seg inn i det regelverket som virksomheten er underlagt. Hvitvaskingsloven er et sentralt regelverk der revisorer skal ivareta viktige samfunnsmessige interesser. Gjennom revisorlovgivningen er revisjonsselskap underlagt regelverk som skal sikre styring og kontroll av risiko og av utførelsen av revisjonsoppdrag. Dette innebærer at revisjonsselskapet er godt kjent med alminnelige prinsipper for risikostyring og internkontroll, som også er de som gjelder for styring og kontroll av risikoen etter hvitvaskingsloven. For at denne risikoen skal håndteres på forsvarlig måte i samsvar med hvitvaskingsloven, må revisjonsselskapets ledelse ha oppmerksomhet rettet mot dette området, prioritere arbeidet og sette av tilstrekkelig ressurser, herunder til å sikre at de ansatte får nødvendig opplæring. Finanstilsynet mener at dette ikke har vært situasjonen i revisjonsselskapet.

De avdekkede forhold, inkludert stikkprøvekontroller av oppdrag, viser en gjennomgående svikt i revisjonsselskapets etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynets oppfatning er at det er betydelige svakheter i revisjonsselskapets risikovurderinger og rutiner, se hvitvaskingsloven § 50 første ledd bokstav d. Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen fremstår som redegjørende fremfor vurderende, og den har ikke i tilstrekkelig grad identifisert relevante risikoer. Revisjonsselskapets rutiner er overordnede og ikke egnet for å sikre etterlevelse av regelverket. Revisjonsselskapet har mangelfulle rutiner for opplæring, og mangler skriftlige rutiner for gjennomføring av internkontroll.

Et velfungerende system for å avdekke og forebygge hvitvasking og terrorfinansiering forutsetter god etterlevelse fra rapporteringspliktiges side. At brudd på hvitvaskingsregelverket sanksjoneres er viktig, ikke bare på grunn av den preventive effekten, men også fordi det styrker allmennhetens tillit til at de rapporteringspliktige faktisk bidrar til å hindre eller avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. Bruk av overtredelsesgebyr innebærer at tilsynsenhetene ikke oppnår økonomiske fordeler av manglende etterlevelse av lovkrav, og vil ha en viktig allmennpreventiv virkning.

Basert på en konkret og helhetlig vurdering av forholdene i saken, mener Finanstilsynet at det skal fattes vedtak om gebyr.

10.3 Størrelsen av overtredelsesgebyret

Maksimalt gebyr etter hvitvaskingsloven er begrenset til 9 millioner kroner, se hvitvaskingsloven § 49 fjerde ledd. De momentene som skal inngå i vurderingen av om gebyr skal ilegges er også av betydning for fastsettelsen av gebyrets størrelse, se hvitvaskingsloven § 50 andre ledd.

De forhold som begrunner Finanstilsynets konklusjon om at gebyr skal ilegges, har derfor betydning for gebyrets størrelse.

I vurderingen av gebyrets størrelse er revisjonsselskapets økonomiske evne av betydning, se hvitvaskingsloven § 50 første ledd bokstav c. Revisjonsselskapets omsetning i 2023 var 3,7 milliarder kroner. Gebyrets størrelse utgjør en liten del av revisjonsselskapets omsetning.

Finanstilsynet varslet et gebyr på 4 millioner kroner. Etter en fornyet og konkret helhetsvurdering mener Finanstilsynet at overtredelsesgebyret skal reduseres. Et gebyr på 3 millioner kroner reflekterer pliktbruddene og ivaretar hensynet til en preventiv effekt.

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør for markedstilsyn

Lene Tofte Dønvold
seksjonsleder

Dokumentet er godkjent elektronisk.